

Caibidil 2

AN FEAR AR AN gCNOC

Úrscéal na Coitiantachta

I

Is é gaisce scríbhneoireachta Chathail Uí Shándair an gníomh aonair pinn is éachtaí i stair an úrscéil Ghaeilge. Ní thagann aon scríbhneoir eile úrscéalta i ngiorracht tobar dúigh dó ó thaobh toirte, iomadúlachta nó raidhse a shaothair. Fara a bheith ag plé le heiteallán do-fheicthe agus corpáin i dtruncanna agus gluaiseáin sí agus uafás i mBrú na Bóinne agus dúnmaruithe i bPáirc an Chrócaigh bhí caoi ag a laoch ildánach, Reics Carló, coireanna nó oilgħniomhartha a réiteach san Iodáil, san Afraic, san Éigipt, sa tSín, sa Bhreasál, sna Stáit Aontaithe, i gCairlinn, i bPáras, ar an ngealach agus, le déanaí, ar Oileán Mhanainn gan trácht ar iliomad ball eile nach féidir a lua ceal spáis agus foighne. Má bhí an céad éigin úrscéal a scriobh sé dirithe ar an aos scoile, agus margadh rialta le fáil acu ina measc dá réir, féachadh ar a shaothar mar chloch bhunúsach san iarracht leanúnach a bhí ar siúl gnáthléitheoireacht a sholáthar go rialta don ghnáthléitheoir. Muran féidir é a chur i gcomparáid le Ursula Bloom a scriobh ceithre chéad seasca hocht n-úrscéal, ná Georges Simenon a d'fhoilsigh breis agus ceithre chéad faoi thrí cinn is fiche d'ainm-neacha cleite, ná Kathleen Lindsay (cé hí féin?) a spréigh amach breis agus naoi gcéad (*Parsons* 1985, 17-20), is cinnte nach raibh an t-airgead á bhailiú ina mórtha aige mar a bhíonn ag úrscéalaithe na dteangacha concas.

Ní áireofaí Cathal Ó Sándair i measc úrscéalaithe tábhachtacha na Gaeilge fiú dá mba ag scriobh do dhaoine fásta a bhí sé. Ní áireofaí é ar an gcuntar céanna is nach n-áirítear na húdair mhóra Béarla, mar shampla, a chaitheann a gcuid dúthrachta le 'litríocht tráchtála', *sensational literature, formula literature, popular literature, Trivialliteratur* ar thraigisiún canónnda an Bhéarla. Ní bhfaightear agus ní bhfaighfear Harold Robbins ná Alastair MacLean ná Mickey Spillane ná Barbara Cartland ar chúrsa ollscoile Béarla ar an gcuma chéanna is nach bhfaighfear Maeve Binchy ar chúrsa ollscoile na litríochta Angla-Éireannaí. Ach is iad seo na leabhair a dhíoltar agus a léitear ina milliúin do-áirithe, a aistrítear go teangacha eile, a ndéantar scannáin astu

agus daoine saibhre dá gcuid scríbhneoirí. É seo go léir in ainneoin nach ndéantar léirmheasanna orthu agus nach scrióbhatar tráchtas fúthu. Cé go n-athraíonn faisean an leabhair is mó díol – 'the book that everyone is reading now, or that no one is reading anymore' (*Sutherland* 1981, 11) – ó am go chéile, baineann a bhformhór le cineálacha áirithe scríbhneoreachta a bhfuil rialacha dochta nó foirmlí cinnte ag baint leo, mar atá, 'science fiction, detective novels, women's romances, male action and war novels, and so on' (*Seymour-Smith* 1980, 65). Tá an chuma ar an scéal gur mar seo a bhí ón túis ó thosaigh litearthacht ag scaipeadh i measc an ghnáthphobail (*Leavis* 1932, *Adams* 1987), gurb iad na foirmlí seo is mó a d'éiligh an pobal i dtús na haoise seo (*Cockburn* 1975), agus gurb iad fós a bhfuil daoine dílis dóibh (*Sutherland* 1978, 1981, / *Worpole* 1984/*Gadin* 1977). Ní hionadh linn, mar sin, go raibh callán á dhéanamh riamh i measc bainisteoirí litríocht na Gaeilge go soláthrófaí ár leordhóthain den ábhar seo i gcomhair na léitheoirí a bhí amuigh ansin go cíocrach nó a bhí le cothú ar son an athaoibhni a bhí le teacht.

Ní foláir nó is ag cuimhneamh ar chomhairle Dháithí Uí Choimín agus é ag scrióbh in *Irisleabhar na Gaedhilge* sa bhliain 1876 a bhí An Gúm nuair a chrom siad ar a bpolasáí aistriúcháin i bhfichidí na haoise seo:

Translating great works out of other languages into our native tongue is good, and much enriches our tongue and makes it more appreciated by scholars, and gains deserved fame for those who do such work. But books for the people, and which would, in the present condition of Irish-speaking people, be more popular among them than such great works, should not be neglected . . . something of the class of ordinary English reading books. (*Ó Conaire* 1980, 13)

Luann Dáithí Ó Coimín an fhadhb is mó a bheadh ag an nGúm, agus fadhb a leanfadhb d'fhormhór foilsitheoirí na Gaeilge ó shin, is é sin, conas gach tráth a fhreastal agus gach aon duine a shásamh; conas cáil na Gaeilge maidir le seasamh na litríochta de a chosaint agus freastal ar an ngnáthléitheoir go mba róchuma leis mar gheall ar an litríocht chéanna, cibé ní é féin. Tá an dá thuairim ann ó shin i dtaoibh scéim an aistriúcháin. Dar le Máirtín Ó Cadhain 'Most of the translations were of third, or fourth rate books, or of mere trashy books' (*Ó Cadhain* 1971, 150) agus mhaígh Nollaig Mac Congáil nár 'cheart leabhar ar bith a aistriú nach rachadh ar sochar ar dhóigh nó ar dhóigh eile d'intleacht agus do mheon phobal na Gaeilge' agus fiafraíonn sé 'An léir, mar shampla, go dtáinig feabhas ar airc intleachta lucht na Gaeilge trí *Robinson Crusoe*, *Ivanhoe*, *Ben Hur*, *Comin' Through the Rye* srl, teacht

inár láthair agus seiche Ghaelach orthu?' (*Mac Congáil* 1976, 7). Tuigimid uaidh nach léir. Os a choinne sin, b' é tuairim Ghearóid Mhic Eoin 'Whatever their merits or demerits these translations played an important part in the development of Irish literature in that they provided reading-matter in Irish for the generation which was born after the foundation of the State and which had learned Irish at school' agus mar a fheicimid, 'Writers, too, sharpened their skill and so prepared the language for original works of large scale' (*Mac Eoin* 1969, 62-3). Agus d'admhaigh an scríbhneoir ildánach Gabriel Rosenstock gur chuaigh na haistriúcháin go mór i bhfeidhm air féin, leithéidí *Viocáire Wakefield* agus *Dracula* ach go háirithe, agus mhaígh sé 'nach bhféadfaí lón léitheoireachta níos fearr a thabhairt don ábhar scríbhneora' (Rosenstock 1989, 5) ná na haistriúcháin chéanna sin. Níl aon amhras ná go raibh gaol achomair riamh ann idir aistriúcháin agus sláinte na nualtríochta i dteanga ar bith, agus b' é gearán Ruaidhrí Mhic Thòmais nár 'aistríodh aon cheann d'úrscéalta móra na hEorpa go Gàidhlig' agus dá ndéanfaí 'b'fhéidir go dtabharfadhl sé misneach don úrscéal Gàidhlige' dar leis (*Mac Thòmais* 1980, 44).

Is léir, áfach, ar na leabhair a d'fhoilsigh siad nach polasaí litríochta a bhí ag an nGum, ach polasaí léitheoireachta. Bhí siad sásta aistriúchán ar bith a fhoilsíú fad is a bhí an chuma air go mbeadh éileamh air. Uime sin, i measc mórán saghsanna leabhar faighimid glac mhaith den chineál a luaitear le 'litríocht na coitiantachta', mar atá, an t-úrscéal bleachtaireachta *Cú na mBaskerville* le Arthur Conan Doyle, an t-úrscéal uafás nó gotach *Dracula* le Bram Stoker, an t-úrscéal eachtraíochta *Eachtraí Shéamuis Úi Dhuibhir* le F.L. Packard, an t-úrscéal fáistíneach Cogadh na Reann le H.G. Wells. Lean scríbhneoirí na Gaeilge sampláí na genreáiocha sin go léir agus tuilleadh farú ionas go mb'fhéidir gur tháinig le polasaí aistriúcháin an Ghúim ar shlá nach dtugtar an chreidiúint dó de ghnáth.

Is intuigthe gurb as múnla na dteangacha móra, agus an Béarla ach go háirithe, a thiocfadh foirmeacha coitianta an úrscéil Ghaeilge. B'shin a raibh de shamplaí in arm is in éide lámh ar lámh agus ucht le hucht leo, agus b'iad sampláí úd an Bhéarla a raibh léitheoirí nua na Gaeilge taithíoch orthu. Ach dá chruinne agus dá fheabhas agus dá úsáidí mar mhúnla é, tá cíuseanna maithe ann le ceapadh nach ionann aithris a dhéanamh ar foirmeacha coitianta an Bhéarla agus leabhair a sholáthar a mbeidh éileamh orthu sa Ghaeilge. Ní féidir pobal léitheoirí ab fhéidir a áireamh ina milliúin a chur in aon chóngar le pobal léitheoirí nach dtéann riamh thar roinnt bheag mílte. Fíoras

'seachliteartha' é sin a bhfuil máistreacht thar na bearta aige ar chothú na litríochta féin. A leithéidí seo thíos:

I gcás an Bhéarla de 'The majority of novels published today have either been commissioned or collaboratively "made"' (*Worpole* 1984, 11). Is é sin le rá braitear agus tástáiltear an margadh sula dtéitear ina chujlithe agus ansin scríobhtar an 't-úrscéal' dá réir. Ní mar sin don Ghaeilge.

I gcás an Bhéarla de, úrscéal is ea dhá cheann as gach trí cinn de leabhair a léitear (*Worpole* 1984, 2), agus 'pulp fiction' is ea an cineál leabhair is fairsinge go mór fada a thógtar ar iasacht ó leabharlanna na hÉireann (*Foley* 1976, 14). Ní mar sin don Ghaeilge.

I gcás an Bhéarla de, ní cheannaítear ach ocht faoin gcéad déag d'úrscéalta i siopaí leabhar. Is in ollmhargaí, siopaí nuachtán, bothanna iarnróid agus a leithéid a cheannaítear an chuid eile (*Worpole* 1984, 3). Ní mar sin don Ghaeilge.

I gcás an Bhéarla de, is de bharr dianfheachtas fógraíochta nó *hype* a dhíoltar na húrscéalta is mó a mbíonn eileamh orthu. Ní hacmhainn d'fhoilsitheoirí na Gaeilge dul in iomaíocht leis sin.

Togtas an Bhéarla de, is iad na leabhair is mó díol go minic na cinn a bhfuil scannán déanta síobh nó a bhfuil sé i gceist scannán a dhéanamh síobh. Ag dul i dtábhacht atá an stiúrthóir scannáin maidir le díol leabhar (*Leavis* 1979, 28). Ní fhacthas scuaine stiúrthóirí lasmuigh de dhoras scribhneora Gaeilge fós.

I gcás an Bhéarla de, is í an bhantracht is mó a léann úrscéalta agus is iad na mná is mó a fhreastalaíonn orthu (*Worpole* 1984, 31). Ar chúis dhothuigthe éigin, is é 'easpa na mbanscríbhneoirí' an t-easnamh is mó ar úrscéalaíocht na Gaeilge (*Nic Eoin* 1984, 21), agus ba ea riamh. Poll mór ciúnais i gceartlár phrós na Gaeilge is ea taithí sin ár muintire a bheith fágtha ar lár.

D'fhocal *gearra*, *gnó* is ea an fhoilsitheoirreacht sna teangacha móra. Čníomh cultúrtha is ea an fhoilsitheoirreacht sa Ghaeilge. Ní hionann cás, crot, cuma, cothú, cineál ná cuspóir na foilsitheoirreachta san teanga a bhfuil airgead agus cumhacht ar a cul agus san teanga ar iompaigh má na staire ina coinne.

Níl cúis ar bith nach soláthrófaí raidhse samplaí de phríomh-fhoirmeacha litríocht na coitiantachta sa Ghaeilge lán chomh maith le teanga ar bith eile. 'What the public wants' a scríobh Anthony Burgess, 'is an unflowery style woven out of clichés, convincing dialogue, loads of action' (*Burgess* 1982, 35). Níl lá loicht ar an méid sin.

Níl aon chúis ach an oiread nach féidir ardlitríocht, nó ar a laghad ar bith litríocht nach mbeifí leithscéalach ina taobh, a fháisceadh as na foirmeacha coitianta seo.

Raymond Chandler:

Other things being equal, which they never are, a more powerful theme will provoke a more powerful performance. Yet some very dull books have been written about God, and some very fine ones about how to make a living and stay fairly honest. It is always a matter of who writes the stuff, and what he has in him to write it with. As for 'literature of expression' and 'literature of escape', that is critic's jargon, a use of abstract words as if they had absolute meanings. Everything written with vitality expresses that vitality; there are no dull subjects, only dull minds. (*Chandler 1964, 192*)

Tá sé ina dheimhín ar an gcuma chéanna againn nach ann d'fhoirmeacha táire iontu féin ach gurb í an scríbhneoireacht a dhéanann an meá. Agus bíodh gur tréith de chuid cultúr na hEorpa é le cúpla céad bliain an deighilt seo a dhéanamh idir reacaireacht 'ard' agus 'íseal' (*Pettit 1969, 3-7*) níl aon chúis ann nach bhféadfaí ealaín ardchumasach a bhaint as foirmeacha scríbhneoireachta ar lag agus ar suarach meas na gcriticeoiríanois orthu. Dealraíonn sé gur mar sin a bhí sé riamh mar is don choitiantacht a ceapadh an Iliad, is cosúil. Is mar cheol cúrla i gcomhair fleáonna na círte a cumadh siomfóiní Haydn, cineál muzak na linne. Drochmheas a bhí ag filí na scol ar fhlíocht an amhráin. Dramhaíl ba ea na chéad scannán ach is clasaicí anois iad. Níl aon siúráil againn ar bhreithiúnas na nglúnta atá le teacht ach tá urlár láidir lenár n-amhras go mbeidh sé aon phioc cosúil le meastóireacht na linne seo.

Tá a rian ar inniu mar le litríocht na coitiantachta féin nach bhfuil sé soiléir i gcónai cén fáth an ráchart mhíchuíosach ar údair áirithe. Is liosta le háireamh iad na lochtanna liteartha agus scríbhneoireachta a fhaightear ar shaothar Agatha Christie – 'Her writing is pedestrian; her characterisation is one-dimensional; her locations are rarely exotic', ní maith léi 'blacks and Jews', tá eagla uirthi roimh 'Lefties of even the palest shade of pink', bhain sí úsáid as 'a stock repertoire of characters which she shuffled like cards to provide the suspects for each book' (*Edwards 1980/Symons 1980*) – ach dá ainneoin sin díoladh breis agus ceithre chéad milliún cóip dá cuid leabhar ar fud an domhain. Más fior gur 'convention-bound and formulaic by definition' (*Worpole 1984, 1*) atá formhór na saothar a thagann laistigh de chró na *genreáiocha* coitianta seo, tá slí i gcónai ann don eascann doghafa phearsánta, don ghósta dothadhaill san fhoirmle a dhéanann sainchomhartha indibhidiúil dé shaothar a bhfuil sainchomhartha sóirt cach eile scríofa ar a chraiceann. Is féidir le cumas scríbhneoireachta i gcónai na foirmeacha 'beagmhaitheasacha' seo a thógáil isteach ó chiumhais iargúlta na litríochta agus iad a shuíomh ina lár.

Is é oighear an scéil, áfach, nach bhfuil aon dlúthchoibhneas idir díolaíocht na leabhar seo sa Ghaeilge agus i dteangacha eile. Ar feadh a bhfuil fhios againn is iad na leabhair a bhfuil baint acu le saol na ndaoine féin, nó le húdar a bhfuil aithne mhaith air i measc an phobail, nó a bhfuil scoth na teanga ann is fairsinge léamh agus ceannach sa Ghaeilge, leithéidí *Cré na Cille*, *Súil le Breith*, *Lig Sinn i gCathú* nó *Pádhraic Mháire Bhán*, gan leabhair áitiúla a bhac in aon chor.

Seo é teist An Athar Eric Mhic Fhinn ar *Fiche Blian ag Fás*, leabhar ó Chiarrai a raibh cónaí ar a údar i gConamara san am; 'Chonnaic mé dá léigheamh é i nGaeltacht Cois-fhairrge agus Connamara, agus chuile áit sásamh dá bhaint as agus díosbóireacht dá dhéanamh faoi – "comórtas agus cotarsna," mar adeireann na páipéir sgrúdaidh' (*Mac Fh.* 1933). Ba dheacair a leithéid chéanna sin a shamhlú le leabhar bleachtaireachta nó le húrscéal grá.

II

Voil, i dtosach báire tá an gnáthbhochtnas agus an cruatan agus an bás. Agus ansin tá an leanbh breá scafánta a fhásann suas le suáilcí uile an tsaoil fad is atá a mháthair ag sracadh leis an saol agus a muintir in umar na haimiléise. Maidir leis an athair, tá sé marbh faoi seo. Maidir lena dheardháir, fuair sé siúd bás le cinniúint chomh maith i Meiriceá. Maidir lena dheirfiúr, fuair sí siúd bás le cinniúint chomh maith céanna i Meiriceá. Maidir lena dheirfiúr eile, phós sí siúd Sasanach mór i Meiriceá agus ba chuma sin nó an bás sa mhéid is gur bhain sé lena muintir sa bhaile. Agus maidir leis an leanbh é féin, tá an scrothaíocht ann faoi seo agus é ag aoireacht an aon ghabhair amháin a bhí ag a mháthair. Is lena linn seo a bhuaileann An Cailín Saibhir ó Chill Dara leis agus é ina shuí cois cláí gan oiread dochair ann is a bheadh in eireaball an dreoilín nó i gcleite an ghandail mura scríobhfaí an stuif seo leis. Níl sí trí nóiméad ag caint leis nó dhá chéad focal isteach san allagar nó go dtuigeann sí go bhfuil sí tóin thar ceann i ngrá leis. Mar léiriú nach ritheann cursa an fhiorgrá riagh go socair agus chun fad a bhaint as an úrscéal tá ár leanbhna i ngrá cheana leis an gCailín Bocht Dearóil. Agus mar léiriú nach mbíonn mná Chill Dara ar chúl sceiche nuair a thagann an grá i gceist cad a dhéanann ár gCailín Saibhir ach iarraidh ar an leanbh í a phósadh. Cé go mba bhreá lenár leanbh an saibhreas – is Ciarráioch é – is fearr leis an grá agus diúltáionn

sé don iarratas le croí mór trom. Tá's agaínn go bhfuil croí mór trom aige mar briseann na línte filíochta tríd amach uair ar bith a mbíonn sé corraithe. Agus ansin téann an Cailín Bocht Dearóil go Meiriceá mar tá sí bocht agus dearóil. Agus téann An Cailín Saibhir ar ais go dtí a Teach Mór ar bhánta Chill Dara. Agus átíonn sí ar an leanbh teacht ina teannta mar għarraídodóir, rud a dhéanann sé mar is Ciarraíoch é agus tá súil aige ar a sheans. Ach tá uncail mórgħustalach ag an gCailín Saibhir a ēiríonn amħrasach mar gheall uirthi féin agus an garraídodóir, mar tá gach seans ann go bhfuil *Lady Chatterly's Lover* léite aige. Bagrann sé a cuid airgid a bhaint den Chailín Saibhir má bhíonn aon chuimilt bhreise aici leis an ngarraídodóir, rud ba dheacair di mar nach dócha gur chuimil sí le haon rud riamh mar ní cailín mar sin í. Ar ámħaraí an tsaoil, áfach, faigheann sé bás díreach agus é ar tí í a dhímhaoiniú, rud a léiríonn gur féidir leis an mbás a bheith ina bheannacht chomh maith le bheith ina bhastard. Socraíonn an garraídodóir agus an léidí ar phósadh ansin mar tá gach constaic scuabha as an tslí agus cén fáth nach bhfaigheadh Ciarraíoch bocht caoi ar dhul ar aghaidh sa saol gan dul sna Gardaí nó sa státseirbhís. Ach idir an dá linn filleann An Cailín Bocht Dearóil ó Mheiriceá, agus mar a bheadh bronntanas ó Dhia don scéalaí cá gcuireann sí fúithi chun sos a għlacadh ach i gCo. Chill Dara cúpla gort ón áit a mbíonn ár leanbh go minic faoi chrann seal ag smaoineamh, seal ag amhránaíocht agus seal ag caoineadh. Agus cibé crann fortún eile atá anuas orthu casann siad le chéile gan a thuilleadh righnis agus lasann an grá eatarthu arís. Agus mar a leanfadh an rath iad ní foláir don Chailín Saibhir dul ar thuras gairid chun na Fraince chun gnóthaí a huncail a réiteach agus mar bharr ar an sonas tuairteann an t-eitleán a bhfuil sí air agus maraíttear í, slán beo mar a n-imíonn siad. Ach bhí caoi aici sular bhásaigni sí a huacth a dhéanamh agus tarlaíonn sé go bhfágann sí a bhfuil d'ollmhaitheas is de mhaoin an tsaoil aici ag ár leanbh a bhí seal ina aoire gabhair, seal ina għarraídodóir agus a bheadh seal fada ina dhuine uasal déanta as san suas. Ansin bhí sé féin agus An Cailín Bocht Dearóil saor chun a bpósadh, rud a dhéanann siad go fonnmar mar tá idir fhíorgrá agus fhíorairgead acu agus ní thagann ceann acu in éagħmais an chinn eile. Agus ansin tá cnámhséal *Peats na Baintreabhaighe* le Nóra Ní Shéagħdha agat agus an té a bhfuil lé aige leis léadh sé.

Tá fear óg iogair eile agus cailín bocht dearóil eile agus cailín saibhir eile le fáil in *Solus an Għrádha* Phádhraic Óig Uí Chonaire ach chun nach mbeadh ort an scéal céanna a léamh faoi dhó tugaimis a n-ainmneacha cearta orthu an babhta seo. Tá Peadar Ó Cuinn ag dul amach go dtí an t-oileán Gaeltachta siar ó

Ghaillimh, Oileán na nÉan, i dtús an scéil. Tá a ghrá geal, Máirín Ní Chaoimh, a bhfuil sé geallta léi le dul ina theannta ach go nglaoitear ar ais go dtí Baile Átha Cliath an oíche roimh ré í ar chuntar éigin tinnis ina clainn. Ní foláir do Pheadar bocht an turas a dhéanamh á ceal agus tugann sin lom do ghathanna an ghrá dul go croí ann fad is atá a chailín ceart as radharc. An túisce is a thugtar le fios dúinn go bhfuil dochtuair mná ar an oileán nár cheangail fós le héinne de mhuintir na háite tuigimid go ró-mhaith cad tá romhainn, agus níl aon bhreall orainn, faraoir. Ar an gcéad amharc do Pheadar nuair a fheiceann sé 'cho cothrom agus cho teann agus a leagadh sí sáil ar thalamh, agus cho deagh-chumtha a's a bhí a rúitín; cho meidhreach agus a bhí a gáire; cho gléasta agus a bhí sí in a leithéid d'ait fheannta uaignigh' (SAG 72) déanann sé dearmad tobann ar Mháirín Ní Chaoimh agus tugann sé searc a anama don Dochtúir Seosaimhín Ní Dhóláin. Más iontach go deo an chumhacht dhiamhair a bhí ag radharc ar rúitín sa seansaol ní gá dúinn aon chorrabhuais a bheith orainn maidir le hiompar na beirte in ainneoin a ngrá dá chéile mar ní bhfaighfear bríste te né saobhnós soineanta gan trácht ar phaisean féin i measc na ndaoine breátha seo. Ó cheann eireaball an scéil agus an oileáin níl muc fhireann ná bitseach bhaineann le feiceáil in aon bhall ach seachtó seacht gcineál suáilcí éagsúla ag siúl na mbóithríní ag beannú dá chéile. Ní hé nach bhfuil seans iontach ag Peadar agus Seosaimhín tamall tincléireachta agus glámála a bheith acu le chéile san chaibidil is lárnáí sa scéal nuair a théann siad beirt ar thuras go dtí Uachais na Rón ag bun na splince ar imeall na farraige. Le linn dóibh a bheith thíos ann is amhlaidh gur chogain bó bhradach a bhí ag inilt go hoiriúnach an téad lenar ghabh siad síos a d'fhág san fhaopach i dteannta a chéile iad ar feadh an tráthnóna fhada! Ní foláir nó gurb í seo an bhó chéanna a chuaigh le faill ina dhiaidh sin i scéilín sceitseach Liam Uí Fhlatharta 'Bás na Bó' nuair a chuir sí crúb ina bás féin ag cuimhpeamh di arna plotaí a raibh sí ciontach iontu. Toisc gur mó go mór fada den mhaol ná den bhéaldráma atá anseo ní deireann siad mórán le chéile mar is leor leo fáscadh beag láimhe chun a thaispeáint dóibh gurb é an pósadh síoraí atá i ndán dóibh. Agus má tá sé chomh dubh leis an bpeaca nach gcuimhneoidís riamh ar a dhéanamh istigh san uachais ní fada go bhfuil an áit go léir ar lasadh le solas an ghrá atá istigh ina súile araon. Faoin am seo, ar ndóigh, tá an bhearna chreidiúna chomh leathan leis an meánfach atá ar siúl ag an léitheoir cé go mbainfeadh daoine ar dóigh leo go bhfuil ioc-shláinte sa phian sásamh áirithe as. Mura bhfuil oiread preibe san insint agus a bheadh ag frog bacach éiríonn leo mar sin féin

teacht slán ón uachais agus ceann a chur ar a gcuid pleannanna le haghaidh na bainise. Le barr corp mí-áidh, áfach, bíonn ar Pheadar filleadh ar Bhaile Atha Cliath chun a chuid a thuilleamh mar nach raibh aon ghléas acu chun solas an ghrá a chur ar an margadh in ionad an leictreachais. Má bhí croí óir agus corp marmair ag an mbeirt acu bhí pócaí domhaine acu, leis, agus is maith mar a thuig siad fírinne an tseanrá riamh gúr sia a théann sparán gan pholl ná an grá nach féidir a chur i mias na leitean. Ach má chóirigh Peadar a leaba, agus má táimidne breoite go leor, níl sé chun aon phioc codlata a dhéanamh ann mar is gairid go gcasann sé le Máirín Ní Chaoimh arís agus chomh gasta is a déarfá mar dhea tá siad mór le chéile agus meáite ar phósadh in athuair. Cibé ní faoi Oileán na nÉan níl an déphósadh dleathach sa chuid eile d'Éirinn rud a d'fhág an Dochtúir Seosaimhín ag sileadh na ndeoir agus í ina suí cois carraige ag súil go scuabfadhbh an fharraige an lionndubh dá croí nuair a d'fhoghlaim sí ón nuachtán go raibh a grá geal pósta le bean eile nach bhfeadar sise rud ar bith fúithi. Ina dhán fada cáiliúil 'Ár Ré Dhearóil' déanann Máirtín Ó Direáin tagairt tharcaisníúil don ghrá saoire a dtíteann daoine ann ar a dtamall dóibh in Ostend nó Paris. Ar fhianaise *Solus an Ghrádha* bhí a leithéid chéanna ar siúl go rábach ar oileán na hÉireann i bhfad sular cuimhníodh ar an seap seirce go dtí Ostend, Paris, Torremolinos, Mykanos nó an Costa del Craiceann.

Mar léiriú nach bhfuil monaplacht sa mhéaldrámatacht ag Muimhnigh agus ag Connachtaigh agus d'fhoinn a chruthú go dtig barraíocht ar bharr na gaoithe a bhaint le hUltaigh fosta ní gá ach amharc a chaitheamh go gasta ar *Iascaire na gCiabh-Fholt Fionn* a scríobh Fionn Mhac Cumhaill arb é an teideal féin an chuid is filiúnta de. Seo é an cineál leabhair a bhfuil oiread sin radharc agus téamaí caite isteach i mullach a chéile ann le lándríocht dáiríreachta a scríobhfadh an t-údar aerach le corp ábhachta agus buirlisce. Os a choinne sin caithfear a rá go dtógaíonn sé misneach áirithe scéal ar an déanamh seo a scríobh ach b'fhéidir gurb amhlaidh gur thuig sé má bhíothas le dul thar chailc go raibh sé chomh maith dul bán thar fóir ar fad. Baineann sé adhmád iomlán as a phearsana maide agus baineann sé a chrann tomhais den léitheoir a thuigeann craobh ghinealaigh an tsaghás seo scéalaíochta go dóite. A leithéid seo arís: Tá Macadán agus Nábla pósta. Aon iníon amháin acu arb í a n-úillín óir í. Beagoide atá uirthi. Fuair oideachas ollscoile. Dá bhrí sin, tá sí níos fearr ná an choitiantacht. Bean í Nábla a thuigeann airgead. Is mian léi go bpósfadh Beagoide an dochtúir óg atá san áit. Sin é an fáth go gcuirtí iníonacha go dtí an ollscoil sna blianta sin. Tá

Beagoide stuacach, ámh agus áfach. Suas léi agus titeann i ngrá le Dubháltach. Iascaire is ea Dubháltach. Tá sé bocht. Oibríonn sé lena láhma. Shalódh sé corp caomh Bheagoide lena chrobha móra garbha. Ach is gaiscích é. Tréithe uile Fhinn mhic Chumhaill fa maith gnaoi aige. Idéil uile Fhinn Mhic Chumhaill an scríbhneoir ann. Chomh cróga le cnoc. Chomh ciúin le Cisteirseach. Pósann Dubháltach dána Beagoide bhródúil. Ní labhrann Nábla arís léi. Níl Nábla go deas. Tá ceacht le foghlaim ag Nábla fós. Ach níl ach leath an leabhair caite go dtí seo. Tá's againn an méid sin mar táimid ag comhaireamh na leathanach. Tá's againn nach bhfuil sé chomh fada leis an tsíoraíocht mar tá greim againn ar an gclúdach cúil. Agus ansin faigheann Dubháltach bás. Ach má fuair tá an Dubháltach Óg ann ina dhiaidh. Na tréithe céanna ag baint leis siúd. In ainneoin na tubaiste níl Nábla sásta labhairt lena hiníon. Is treise an aicme ná an bás. Is laige scairt an dúchais ná an nimh ar an aicme. Ach tá ceacht le foghlaim ag Nábla fós agus is gairid uainn í. Tá cóiste ag Nábla. Tá gearrán bán aici fosta a tharraingíonn an cóiste. Níl ach gearrán iarrainn ag an Dubháltach Óg. Ní thig le gearrán iarrainn dul le mire. Tig le gearrán bán dul chun cearamánsaíochta. Agus nuair a théann sé chun cearamánsaíochta ar a chosa in airde i dtreo na farraige síos agus Nábla istigh sa chóiste déarfá go raibh a caiscín meilte. Déarfá go raibh sí i gcuán a marfa. Déarfá gurbh shin sin agus gur mhaith an airí uirthi é. Ach dhéanfá dearmad gurbh é sin an fáth a raibh mac ag Beagoide agus Dubháltach. Nuair a léimeann an Dubháltach Óg ar muin an ghearrán mar a dhéanfadh fear clis Hollywood ar bith tá's againn ar an toirt go bhfuil Nábla slán chun maithíunas a lorg ar a hiníon. Ach toisc gur gaiscích chomh mór sin é an Dubháltach Óg ní fhanann sé timpeall tar éis a éachta féachaint cén duine a shlánaigh sé. B'fhéidir go ndéanann sé gaisce mar sin gach seachtain nó gach uair a dteastaíonn ó scríbhneoir buaic phléascach a chur lena scéal. Ní bhfaigheann Nábla amach cérbh é a laoch go dtí go n-aithníonn sí arís é lá na gcleasa lúth nuair atá an Dubháltach Óg ag sárú na páirce san uile chomórtas a bhfuil sé páirteach ann. Ní hé go dtéanfn Nábla síos ar a dhá glúin os comhair Beagoide amach ach tuigtear dúinn gurb uirthi atá an milleán agus go mbeidh gach aon ní ina phróca meala eatarthu as sin suas. Fágtaí paiste bán ar an leathanach deiridh mar a bheadh comhartha ciarsúir dúinn ag fogaírt go bhfuil cead anois againn gol le háthas go bhfuil an t-iomlán thart.

Na trí leabhar seo, *Peats na Baintreabhaighe, Solus an Ghráidha agus Iascaire na gCliabh-Fholt Fionn* is mar fhinnéithe nó mar theachtaí de shaghas áirithe úrscéal a bhí á scríobh go raidhsíúil ó

thús na bhfichidí go lár na gcaogaidí a bheirim ar chluais anseo i láthair iad. Is fíor gur scríobhadh samplaí fánacha eile as cró na gceap céanna roimhe agus ina dhiaidh sin, ach b'í sin an tréimhse nuair a bhí an t-úrscéal éadrom rómánsúil in airde láin. Agus ós rud é gur bean, fear agus pearsa mhíotaseolaíoch údair' na leabhar sín faoi seach is deacair linn a shéanadh ná go raibh an nós thar a bheith forleathan. Níl aon amhras ná gurbh é an cineál seo scéalaíochta ba nótálta ar fad de na cineálacha éagsúla a saothraíodh chun ábhar léitheoireachta éadrom a sholáthar don ainmhí áirithe sin, an gnáthléitheoir, ainmhí duine nach bhfaca éinne riamh agus nach n-admhódh duine ar bith a bheith ar a thréad.

Bíodh sin mar atá, thuig na scríbhneoirí agus a gcuid foilsitheoirí go maith cad a bhí ar siúl acu. Ba mholadh riamh ag an nGúm é, a d'fhoilsigh nach mór gach uile úrscéal Gaeilge idir 1927 agus 1947, go mbeadh leabhar éadrom, síreachtach, neamhchhas. Dúradh faoi *An Rábaire Bán* le Nioclás Tóibín, ceann de na chéad úrscéalta dár fhoilsigh an Gúm riamh agus ceann de na samplaí is samhlachúla den úrscéal simplí rómánsúil gurbh 'an original novel of romantic interest' a bhí ann. 'The language is easy and idiomatic and the story is told with simplicity and directness' adeirtear (*An Gúm* 1938, 38). 'A simple romance of Déise life' atá acu ar *An Crann Cuilinn* le Seán Ó Dúnaighe (*An Gúm* 1935, 4). Ar eagla go scanrófaí tú 'touching little romance' is ea a bhaisteann siad ar *Cailín na Gruaige Duinne* le hÚna Bean Uí Dhiosca (*An Gúm* 1933, 31), agus cé gur fíor gur *romance* atá ann agus gur fíor go bhfuil sé *little fiorghann* atá aon saghas *touching* ann an té a rachadh á lorg. Níos sia ná sin a théitear ag moladh tréithe *An Dilidhe* le hAindrias Ó Baoighill: ar eagla go mbeadh a cháil á scáthú ag aon ní i bhfoirm an earra a thuigtear le *litriocht* de ghnáth maítear 'The author does not attempt to be subtle or smart or outlandish or deep-searching; and for this many readers, versed in the literature of our age, will have cause to be grateful' (*An Gúm* 1932, 28). Ba muirearach leis na húdair seo, ní foláir, aon ní a raibh boladh na litriochta uaidh a iompar agus bhí siad mórlach as a raibh á dhéanamh acu chun ábhar léitheoireachta a sholáthar do phobal na Gaeilge.

In ainneoin dealramh mo chuid ciniciúlachta féin go dtí seo ní lú is díol molta iad na saothair seo má dhéantar iad a mheas laistigh de na téarmaí a leag siad síos dóibh féin. Ba bhreallach an gnó duinn iad a mheas mar *litriocht* nuair is *mar chothú léitheoireachta* a scríobhadh ar dtús iad. Mura léifí as a dteas iad agus iontaoibh a thabhairt go saonta lena mbeadh acu á rá bheadh a mblas tréigthe agus fuarchúis an amhras tagtha ar an bhfód. Ba

chuid den iarracht náisiúnta agus de chuíis na Gaeilge leabhair inléite a chur ar fáil don phobal a bhí ann cheana féin, don phobal a bheadh ann ar ball agus don phobal foghlaimeoirí a bhí ag fás go mór ó bhunú an stáit ar aghaidh. Má ba chuíseanna seachliteartha iad seo le leabhair a scríobh ní heol dom oiread agus aon chuíis liteartha íonghlan dhílis ar a haghaidh a bheith ann.

Cuid den saol salach seo is ea an lítríocht agus tá cúraimí an tsaoil sin smeartha síos suas uirthi. Níl cùis ar bith ann nach scríobhfaí leabhair ar son na polaitíochta, na moráltachta, na hEaglaise, na teanga, na haimsire nár tháinig fós lán chomh maith céanna is a scríobhfaí leabhair ar son d'anam a nochtadh nó tú féin a chur in iúl nó cibé teoiric atá ag imeacht ar an ngaoith chugainn le breis agus scór bliain anuas. Is cuma ar fad faoi ábhar agus chuíis a spreagtha, ní éilímid ach go mbeadh an leabhar go maith, cibé slata tomhais a d'úsáidfimis chun é sin a mheas.

Scríobh an tAthair Peadar Ó Laoghaire Séadna ar son na bhfoghlaimeoirí agus ar son a theagaisc féin maidir le caint na ndaoine a chur chun tosaigh. Ní bhacann sin Séadna a bheith ar cheann de na húrscéalta Gaeilge is fearr i gcónaí in ainneoin a phóir is a ghiniúna.

Is é an locht is mó a bheadh ag daoine ar chuid mhór de na húrscéalta Gaeilge a scríobhadh go príomha mar ábhar léitheoireachta ná go bhfuil siad tuisiúil, leamh agus áifeiseach; eadhon, nár chomhlíon siad an gnó a leag siad síos dóibh féin; tá seo fior, ach go háirithe, maidir leis an úrscéal éadrom rómánsúil arb é a locht a liacht nuair a gheobhadh an gnáthléitheoir samhailteach féin leor le ceann nó le péire.

Admhaítear ar bhlurba Déirc an Diomhaointis (1972) le Pádhraic Óg Ó Conaire gurbh iad 'na húrscéalta éadroma éasca a scríobh sé i dtús a ré – *Seoid ón Iarthar Órga, An Fraoch Bán, Mian a Croí*, a chuir ina luí ar ghlúin ionlán léitheoirí go bhféadfáí leabhar i nGaeilge a léamh mar chaitheamh aimsire' agus d'fhéadfáí, gan amhras, *Solus an Ghrádha* a chur leis an liosta sin chomh maith céanna. San réamhrá leis an leabhar sin déanann sé tagairt do na haidhmeanna agus don mhodh oibre a bhí aige sa chluiche is nach mbeadh an dara tuairim ann maidir lena raibh faoi a dhéanamh. 'Ní mór cuimhniú ar na maca-léighinn' adúirt sé, agus chuige sin nach raibh sé i gceist aige Gaeilge ró-áitiúil ná ró-chasta a scríobh mar is le 'Eirinn an Ghaedhilg agus ní le aon dream, nó ceanntar ar leith' (SAG 9, 10). Gabhann sé leithscéal lena léitheoirí faoi nár chuir sé an folclóir a théann le cul an leabhair in ord aibítre agus faoi nár fhéad sé' an fearr-is-barr de

na focla deacra a chur ann' mar dá ndéanfad bheadh an leabhar i bhfad níos daoire agus 'ní h-iondual do lucht na Gaedhilge airgead a bheith in a spré-mhóin aca' (SAG 11). Ag cuimhneamh ar a chuid léitheoirí a bhí sé ón túis, ag iarraidh iad a shásamh ó thaobh na teanga de agus freastal orthu ó thaobh a gcuid airgid. Is féidir, fairis sin, an réamhrá nó an Tairisgint a chuir sé le *Mian a Croidhe* a chuideachtú leis sin nuair a admhaíonn sé an chomaoin a chuir an Piarsach air agus orainn go léir; tuigimid uaidh nuair a ghuíonn sé go bhfeicfeadh sé féin agus a chuid léitheoirí 'maidneachan buidhe órdha' na hÉireann saor agus Gaelach gur cuid den bhealach chuige sin na leabhair a bhí i gceist aige a scríobh (MC 7-8). Ní raibh Pádhraic Ó Conaire saor ó idé-eolaíocht nó leagan amach náisiúnta, liteartha nó pearsanta ach an oiread le Diarmaid Ó Súilleabháin, Eoghan Ó Tuairisc nó Cathal Ó Sándair, agus má tá gnéithé áirithe dá thuiscint is dá theagasc dulta ó bhlas orainn inniu ní fhágann sin nach raibh feidhm leo lena linn féin. Thuig lucht a linne cad chuige a bhí sé agus bhí siad buíoch de dá bharr. Agus *An Seóid o'n Iarthar Órdha* á mholadh aige mar shaghas faoi leith litríochta d'aithin SeanPhádraic Ó Conaire (a bhí bliain níos sine ná Pádhraic Óg) an difríocht idir an cineál seo agus a chineál féin a bhí ag lorg na 'firinne': 'Ní bhreadhnaíonn lucht sgríobhtha sgéalta dá shórt isteach go doimhin i gcroidhe na firinne. Caitheamh aimsire do lucht a sgríobhtha agus do lucht a léigte an cineál seo sgéalaidheachta, agus sgáth ar an dá dhream roimh an saoghal aisteach atá ann' (Ó Droighneáin 1936, 162). Ní móide in aon chor go bhféachfadh Pádhraic Ó Conaire ar an méid sin mar locht, ach a mhalairt ar fad. Ar án gcuma chéanna go díreach d'admhaigh Nóra Ní Shéaghda gur mar 'caitheamh aimsire' a chum sí *Peats na Baintreabhaighe* le linn di beatha agus sláinte a ghuí le 'lucht ceannais litridheachta ná thíre, a oibrigheann go fonnmar ar son cúis ár dteangan' (PNB 3-4).

An dochtíir óg in *Iascaire na gCiabh-Fholt Fionn* a raibh súil agus dúil ag athair agus ag máthair Bheagoide go bpósfadh sé í thug sé faoi scéal a scríobh aon uair amháin. Bhí scéalta á scríobh ag Beagoide chomh maith ach ba den chineál traidisiúnta iad sin a thóg sí síos ó bhéalaithris na seandaoine. Pearsa nua-aimseartha a chomharthaíonn an nuashaol, is ea an dochtíir, agus is ann a lonnáíonn dóchas a tuismitheoirí go bhfágfaidh siad ina ndiaidh gach iarsma den drochshaol. Is féidir linn, mar sin, féachaint ar an scéal a bhí sé ag iarraidh a scríobh mar chuspa den chineál scríbh-neoireachta a bhí faoi mheas ag an am, agus den chineál scríbh-neoireachta nár mhór do dhuine a scríobh ionas go léifi go fairsing i measc na meánaicme nua é. An dochtíir féin atá ag caint:

'D'fhág mé an peann as mo láimh, agus dhearc mé amach ar an fhuinneog. Bhí tráthnóna clabach ceoch ann. Le sin, tháinig a' túis liom a bhí de dhíoghbaill orm. Thóg mé an peann agus scríobh mé, "Tráthnóna ciúir cumhúil a bhí ann, an chéad lá ariamh a casadh iad ar a chéile." Bhí mé breá sásta leis a' túis sin. Bhí mé chomh sásta agus nár scríobh mé a thuilleadh an tráthnóna sin.'

'Ba deas a' túis é, a dhochtúir,' arsa Nábla.

'Innis a' scéal dúinn, a dhochtúir,' arsa Beagoide. 'Mise i mbannaí gur lánúin óg dhóighiúil a bhí agat ann.'

'Tá an fhírinne agat ann sin,' arsan dochtúir, agus aoibh an gháire air. 'Bhí siad óg, agus níor fhág mé fuíoll molta ar cheachtar acu. Bhí seisean ligthe gasta, -má b'fhíor, -agus níor dhadamh Deirdre lena taobh-sa. Shíl mé, a' toiseacht domh, go raibh ábhar scéil agam a dhéanfadh leabhar breá mór.' (ICFF 60)

Is de spéis na cardála gó molann gach éinne an saghas scéil a bhí ceaptha aige a scríobh agus go ndeireann athair Bheagoide go raibh rún aige 'leabhar den chineál sin a scriobhadh' é féin nuair a bhí sé níos óige. Is fada a bheinn ag smaoineamh air gurbh é sin an t-aon saghas léitheoireachta amháin a raibh éileamh an phobail air ach is solaoid ghléineach í an méid sin thusa ar an tuairim choitianta d'ábhar an úrscéil iontsuime – an grá mór idir gaiscíoch glan agus ógbhean álainn. Ní mór linn dó é nár éirigh leis an dochtúir óg a scéal a scriobh ach táimid in eolas mórán scríbhneoirí Gaeilge a d'ól as an tobar céanna a raibh cúpla buicéad siúcra stoptha síos ann roimh ré.

Bhí an t-ábhar seo le fáil go fairsing ar sheilfeanna ollmhargadh na litríochta. Ní raibh le déanamh ag an scríbhneoir Gaeilge ach a lámh a chur amach agus thit sé slán mífholláin isteach ina bhaclainn. Ní foláir glacadh leis, mar atá áitithe cheana agam, gur cuid den ilbhéasnaíocht idirnáisiúnta litríochta é an t-úrscéal agus go raibh scríbhneoirí na Gaeilge ag bradaíl, ach go háirithe, ar ghort an Bhéarla ós rud é gurbh é ba ghaire is b'fhontaí dóibh. Cé nár bhí fhéidir agus nár bhí aon anáil shimplí a lorg ó stuimhe go post siar ó leabhair faoi leith go dtí na húrscéalta seo atá faoi chaibidil againn, níor dheacair in aon chor cosúlachtaí móra a ríomh idir na saothair ba mhó díol idir 1900 agus túis an dara chogadh domhanda agus saothar Phádraic Óig Uí Chonaire, Nioclás Tóibín, Nóra Ní Shéaghda, Úna Bean Uí Dhiosca, Fhinn Mhic Chumhaill, Dhiarmada Uí Laoghaire, Thaidhg Uí Rabhartaigh, Aindrias Uí Bhaoighill, Úna Ní Fhaircheallaigh, Sheáin Uí Dhúnaighe agus gnéithe áirithe faoi leith de shaothar Shéamus Uí Ghrianna. Fág a ndílseacht don

chreideamh Caitliceach as an áireamh, d'fhéadfaí príomh-charachtair a n-úrscéalta siúd a chur ag feidhmiú gan bhréigriocht ar fud an chuid is mó de na húrscéalta Béarla a ndéanann Claud Cockburn trácht orthu ina leabhar féin *Bestsellers – The Books Everyone Read 1900-1939*. Agus dá malartófaí iarthar na hÉireann ar son láithreacha rómánsúla i bhfad i gcéin agus dílseacht don náisiúntacht Éireannach ar son creideamh in Impireacht na Breataine, d'fhéadfaí na húrscéalta Béarla a chur anuas go socair ar léarscáil mhothála na n-úrscéalta Gaeilge gan an iomarca éigin a dhéanamh nó an iomarca screadaíle a chlos. Ní deirim nach difríochtaí tábhachtacha iad sin ina slí féin, ach má bhí an ceart riamh ag Jung tharlódh gur cruthú é an t-úrscéal eadrom rómánsúil ar theoríc na n-aircítípeanna domhaine atá in íoslach an tsaoil thíos, aircítípeanna a mbíonn foireann fhairsing scríbhneoirí ag iascach orthu le slata den déantús céanna.

In úrscéalta Mills and Boon Shasana agus in Harlequin Romances Mheiriceá Thuaidh cuirtear comhairle ar scríbhneoirí foirmle áirithe a leanúint. Déantar an rud céanna i gcás daoine ar mhaith leo scrióbh le haghaidh irisí seachtainiúla nó míosúla áirithe (*Melman* 1988, 114-6). San fhoirmle chlasaiceach rómánsúil, fara 'the childish qualities of the heroine' ní foláir di a bheith suálceach, maighdeanúil, álainn, dea-bhéasach, caoin, umhal, séimh agus cibé cailíocht bhréagbhaineann eile is maith leat a chur leo (*Modleski* 1984, 44, 17). In ainneoin mo chuid dánaíochta ba dheacair dom a áiteamh gur tháinig éinne dár n-úrscéalaithe Gaeilge faoi lúba na comhairle sin go díreach, ach mar seo nó mar siúd ba é amhlachas na comhairle sin a lean siad agus a gcuid banlaoch á dhealbhadh acu as caonach milis a gcuid ceapadóireachta. Ba dhóigh leat ar chuid acu seo gur aníos as scamhai *An Grá in Amhráin na n Daoine* a d'éirigh siad chugainn:

Nach bhfaca sé anois í in a spéirmhnaoi álúinn, gan bród ná ríméad, ach í chomh mín macánta leis an uainín, a chodluigheas dó féin le taobh a mháthar ar thaobh na gcnoc. (MAC 17)

Bhí éadach breágh uirthi, agus bróga búclacha ar a cosa, An ghruaig cíortha go deas; na duail ag sileadh anuas ar a muineál. Ach níor thada sin gur sheas sí fá sholus gealaighe – gur dhóigh le duine gurbh uirthi-si amháin a bhí an ghealach ag soilsiú. Ní raibh samhail ar bith aici ach bainríoghan álúinn ar thráigh airgidigh i dTír na n-Óg; agus bhí a dhá súil cho beodha agus cho soilseach le dhá réaltóig oíche fhuar, sheaca. (SIO 97)

Bhí sí a' caint ar na poill a bhí ina pluca, ar a' loinnir a bhí sa cheann chiabhach rua gruaige bhí uirthi, ar a' choiscéim státúil a bhí léi, ar a' gháire rachtúil a bhí aici, ar a' dúil a bhí aici i gceol agus ar a' stuaim a bhí inti . . . (ICF 19)

Go cé'n cumhacht iongantach a bhí i dteangachtáil a láimhe mine buige? Go cé'n draoidheacht cumasach nó easarluigheacht éachtach a bhí in a dhá súil mhóra dhubha bheodha? (SAG 75)

Badh niamhrach a bhí a cuid gruaige, badh ríoghdha é a seasamh, agus badh ró-bhreagh é a gothadh agus a crot. (PB 35)

Bheadh sé furasta teacht ar na dosaein samplaí eile den tuairisc nósmaír chéanna, ní hamháin ar fud na n-úrscéalta éadroma rómánsúla, ach ar fud cuid mhór d'úrscéalta eile na Gaeilge a ghlac leis go gcaithfeadh tréithe áirithe de chuid an *amour courtois* agus tréithe thairis sin de chuid na béascnaíochta Victeoiríánaí a bheith ceangailte le bean sula mbeadh sí inghrá ag fear fola agus feola ar bith. Nó ag fear sealúis agus airgid ar bith chomh maith céanna, mar ba ghá na pinginí móra geala a bheith go minic ag an bhfeadfaí é siúd a áireamh mar laoch arbh fhiú don bhean a seoidíní dofhála a thabhairt suas ar a shon. Tá sé ar cheann de chontrárthachtaí neamhréitithe na n-úrscéalta seo gur dhá bharrshamhail inmhianaithe iad an Caitliceachas agus an caipitleachas araon amhail is dá mbeidís in ann luí síos faoi shíocháin le chéile, ach mar is eol dúinn go maith faoi seo, alpann dúil san airgead dé an chreidimh in áit ar bith a mbítear ag iarraidh freastal orthu araon.

Mar sin féin, is fearr go mór fada a thagann na fir as na monotípeanna ná na mná. In ainneoin go mbíonn cur síos nósmaír orthu siúd, leis, is mó a bhraitheann seasamh an fhir ar a ghairm is ar a sheasamh sa saol seachas ar áilleacht is ar dhathúlacht a dhea-ghnúise. Go minic, ní haon chiotaí dó a bheith láidir, ard agus déanamh an laoich a bheith air:

Bhí sé as airde gach fir dá raibh sa teach, agus bhí leithne na slinneán ag cur lena airde. Ba ghlan, díreach, dea-chumtha an fear é, agus imir chatach sa cheann bhreá gruaige bhí air. (ICF 39)

Agus in éagmáis Lochlannaigh le marú is mór an chabbair é a bheith ábalta an gort go léir a shárú le gaisciúlacht imeartha is le fiannaíocht lúthchleasaíochta mar a dhéanann an Dubhaltach Óg in *Iascaire na gCliabh-Fholt Fionn* agus Brian Ó Dúgáin in *Mian A Croidhe* gan trácht in aon chor ar ghaiscí iomána na n-ógánach in *An Crann Cuilinn*. B'fhéidir baint a bheith ag an tsoineantacht seo féin le cúrsaí gnéis mar a admhaíonn Fionn Mac Cumhailli i bhfiorthús *Tusa A Mhaicín* nuair adeir sé 'Agus 'siomaidh buachaill glan díreach a gnidheadh níos mó ná a dhícheall ag na cleasa' lúth ná is maith a bhí fhios aige go rabh togha na gcailín le fághail ag an fhearr a b'fhearr' (TAM 1). Ach is minicí ná sin ceist an ghustail ghráonna a bheith go mór i dtreis, amhail is dá mbeifí